

dít-se també des de sempre, el que trobem en massa en la documentació, des dels orígens, és *tossal*.

Ja en docs. del *Cart.* de Poblet: any 1185, referent al terme de Vimbodí (p. 23); llatinitzat bàrbarament com *tossalium*, i molt repetit, «venit ad *tossalium* qui est super domus Arnaldi Sala» en un altre de 1187 (p. 46); llatinitzat com *toçallus* l'any 1231 (text a *antixà UIX*), Miret i Sans (*Templers i Hosp.*, 249).

També en context ben català, en molts documents des de fi S. XIII: «plantaren forques noves en un *tozal*, e aquí pençaren-los, abans que dies fos», procés de Camarasa, de 1295 (CaCandi, *MiscHiCat.* II, 164); «anam-nos-en a un castell en un *toçalet* ---» a. 1304, «replegam totes les companyes de peons e l[e]s atzembles en un *toçal*, e aquí nós ab N'A<la>bez, e ab totes les companyes de caval, estiguem e l pla; e l[e]s genetz vengren-nos denant, e aquí N'Alabez ab sa companya --- ixqués a torneig e amena's tro prop de nosaltres» a. 1304 (Finck, *Acta Ar.* III, 123, 124); «del puig d'En P. Arguayn --- al dit *toçal* d'En Arguayn ---» El Perelló (tort.), a. 1342 (*BABL* XII, 43).

També apareix aviat en literatura; el ca, planyent-se de l'home: «vaig-li a caça sovint, en rep molta mala dentada de diverses altres bèsties: derroc-me per roques e per *tossals* avall ---», Eiximenis (*Terç, NCI.* VI, 127); «Com lo rey hermità fonc dins lo camp, venc lo rey moro ab tot son poder de peu e de cavall --- tots los moros pujaren alt en un *toçal* per mirar la batalla, e los crestians stigueren prop de la ciutat», JoMartorell (Ag. I, 56.1f.). I en la Renaix. en escriptors de pertot: «Son destrer esperona, dret al gegant / --- / Lo comte Tallaferró ho està mirant, / com àliga ferida, / des d'un *toçal*: / los primers cops que 's ventan no són en fals / ---», *Canigó* VIII, 157; «allà baix, en el fons de la vall, els marges y parets creuant-se --- y per les altures, els rafals, comes y *tossals*, les pletes, marjades y comellars», JnRosselló (*Manyoc*, 136); 136); MGadea, *T. del Xè* II, 12.

El genèric *tossal* en la nostra toponímia és avui sobretot cosa del domini cat. occid. i de la zona interior dins el cat. or., si bé no estrany als altres dominis dialectals de la llengua; encara que poc sovint, també es troba en terres rosse.; i àdhuc, a l'extrem Nord del Capcir, tenim, a Ral, lo camí «*das tusàls*» (1960); deçà del Pirineu, tirant a l'Oest ja comença de ser freqüent en el Ripollès: *Tossal de l'Artigassa* a St. Julià de Cerdanyola (1964).

Es en català occidental on hi ha, però, la zona d'essor maximal, amb densitat homogènia des del capdamunt de Ribagorça i Pallars fins a les Garrigues i capdaval del Segre (excepcional una forma repercutida *tròsàl*, Soleràs, 1936); continua encara freqüent per l'Ebre i P. Val. A la zona fronterera on encara es distingeixen fònicament ç i ss, el mot present sona amb aquella: p. ex. el nom de les altes calmes de *Planatothàl* a l'Alt Isàvena, entre Vallabriga i les Viles de Turbó. Encara que normalment té ç (*tròsàl*) n'apareix una variant amb u, disseminadíssima. Ens referirem, ben entès, a pobles on mai la -o- no tira a confondre's amb la u, com es nota ja en certes valls del NE. del cat.

occidental.

Aquesta variant anòmala *tussal* s'observa sobretot a la zona pirinenca i en comarques valencianes. Entre els in comptables casos que tinc a mà d'Alcarràs, Soses, Torres de Segre, Sunyer, Alfés, Artesa, Puigverd, Albatàrrec etc., tots són de *tosàl* (*tossal del Solibernat* Torres, *Tosàl de la Tosca* a Alcarràs..., 1964). També tinc només *tosàl* de molts altres llocs: *tosàl de Rubinat* Castelló de Farfanya, i in comptables noms que no detallarem a Castelló, Cubells, La Sentiu, Menargues, Torà, Llobera, Castellar de la Ribera, Perles, Noves, Castellàs, Pallerols del Cantó: i general a tota una gran zona del Segre mitjà: Mirambell, Bassella, Aguilar i Castellnou de Bassella, Serenyana, Oliana, Les Anoves, Gavarrà, sense excloure'n zones de Pall. i Ribag.: Castellnou de Montsec, Tornafort, Giró, les Paüls, Seurí, Caregue, St. Romà de Tavèrnoles, Tavascan, Arestuí, Aidí, Sapeira, Torre de Cabdella (1959-1964).

I el cas és que això no és recent, car ja n'observem molts casos al *Spill* de Castellbò. En afrontacions com «parteix ab la ballia de Sallent al *tussal* de la Guàrdia», a Coll de Nargó; *tuçal de Moyses*, a Civís; *tuçal* de la Roca i *tusal* de Querigalera a Estamariu, també un *tuçal* a Adraén i molts a Ars, f° 41r, 83r, 98r, 103v etc. No és que, en aquesta copiosa font de 1518, sigui això ben general, car també hi ha un *toçal dels Socorrats* i un *toçal* de Cantacorps (43r, a Coll de Nargó, text citat a *socarrar*); però hi predomina amplament. Com que, avui, *tussa* per *tossa*, si bé molt rar, no és inoït (*La Tussa del Canal*, a la vall de Ribes, terme de Nevà, 1935), hem d'acceptar la possibilitat que aquesta *ú* provinguí d'una variant pre-romana amb *ū*, que alternés amb el diftong *au*. Però crida l'atenció que hi hagi tants pobles i petites rodalies on la pronúncia vacilla en aquest mot, o s'hi troben conjuntament totes dues variants; no sé, però, si aplicades a puigs diferents, o més aviat degudes a la pronúncia de diversos informants.

Així m'inclino a donar la preferència a una explicació secundària de tipus modern, per contaminació: això pot ser degut al fet que en alguns punts on abans s'havien usat més els sinònims *suca*, *tuc* i *turó*, després aquests s'han antiquat o el tipus occidental comú *tossal* se'ls ha superposat, però deixant-hi el vocalisme contaminat en el període de lluita. Avui *turó* poca vigència conserva en domini occidental, però no deixa de sobreviure-hi en algun punt: p. ex., en el baix Flamicell, diuen encara *turó des Coves* el gros puig damunt Serradell i justament allí sota n'hi ha un, a Erinyà, que vaig sentir pronunciar *tusàl dels kòrps* (el domini de *turon* arribà fins a la V. d'Aran on avui encara és ben viu, dissimilat en *tirún*).

Aquella justament és una de les dites rodalies de vacil·lació: car a Serradell trobo nota de vuit casos de *tosàl* de ---, però per allà també hi ha lo *tusàl de Claret*, un *tosàl* i dos *tusàl* a Massivert, i a Tendruí la *řóka del tusàl*. A Cabdella em diuen l'un darrere l'altre *turó de la Cogulla* i *tusàl dels Alta(r)s*, però en un poble de més avall aquest mateix cim el pronunciaren